

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS
2014 metai

1

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

2014

1

Vilnius 2015

LITAUISCHES INSTITUT FÜR GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

2014

1

Vilnius 2015

Žurnalo leidybą finansavo

LIETUVOS MOKSLO TARYBA

NACIONALINĖ LITUANISTIKOS PLĖTROS 2009–2015 METŲ PROGRAMA
Finansavimo sutartis Nr. LIT-7-55

Redakcinė kolegija:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS
Vytauto Didžiojo universitetas

Jan JURKIEWICZ
Adomo Mickevičiaus universitetas Poznanėje

Zigmantas KIAUPA (pirmininkas)
Lietuvos istorijos institutas

Česlovas LAURINAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas

Ingė LUKŠAITĖ
Lietuvos istorijos institutas

Elmantas MEILUS (pirmininko pavaduotojas)
Lietuvos istorijos institutas

Jolita MULEVIČIŪTĖ
Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Rimvydas PETRAUSKAS
Vilniaus universitetas

Edmundas RIMŠA
Lietuvos istorijos institutas

Jolita SARCEVIČIENĖ (sekretorė)
Lietuvos istorijos institutas

Vladas SIRUTAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas

Darius STALIŪNAS
Lietuvos istorijos institutas

Saulius SUŽIEDĖLIS
Milersvilio universitetas

Joachim TAUBER
Šiaurės Rytų institutas Liuneburge

Šio žurnalo straipsnių pavadinimai ir santraukos cituojami duomenų bazėse:

Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in:
HISTORICAL ABSTRACTS. AMERICA: HISTORY AND LIFE.
EBSCO Publishing

Recenzijos skelbiamos duomenų bazėje recensio.net
Reviews appearing in this journal are published in recensio.net

IN MEMORIAM

STASYS VANSEVIČIUS (1927 01 06 – 2014 04 20)

Karvedį į kapines palydi pabūklų salvės, o aktorių – jo gerbėjų plojimai. Kompozitoriaus vardą įamžina jo muzika, o geriausiu paminklu architektui tampa jo suprojektuoti rūmai. Poetas nenugrimzta į užmarštį, kol skamba jo eilėraščiai, karžygi šlovina epas. O kas skamba laidojant teisininką – tyrėją ir dėstytoją, Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino Riterį, taikios profesijos žmogų, atsida-
vusį darbui Vilniaus universiteto Teisės fakultete, kurio herbe – grėsmingas kalavijas? Kas gali būti teisininko palikimas ir paminklas? Ką išgirdę ar pamatę prisimename jo vardą? Sensta monografijos ir vadovėliai, nebeaktualūs tampa įstatymai ir diplomai, archyvuose paslėpti teismų sprendimai ir nuosprendžiai. Vargu ar visa tai yra vertingi vaisiai – greičiausiai tai tik teisininko darbo įrankiai ar jo pagaminta stereotipinė produkcija, jau atlikusi savo funkciją. Ar teisės darbas nėra amatas, ar jame yra kūrybos ir amžinų vertybių?

Į šiuos klausimus prieš 1800 metų atsakė Domicijus Ulpianus: „Būtina, kad tas, kuris siekia dirbti teisės sferoje, žinotų, iš kur žodis teisė yra kilęs. Jis yra kildinamas iš teisingumo, nes <...> teisė yra menas to, kas gera ir lygu <...>. Kai kas pelnytai galėtų vadinti mus teisės šventikais: kadangi puoselėjame teisingumą bei skelbiame gėrio ir lygybės mokslą, atskirdami teisingumą nuo neteisingumo, leistina nuo neleistina, trokšdami, kad žmonės taptų geri ne tik gąsdinami baudmėmis, bet ir padrašinami paskatinimais“. Šiais žodžiais, galima sakyti, teisininko priesaika, pradedami Digestai – Justiniano kodifikacijos dalis, vienas iš Vakarų teisės pasaulį sukūrusių tekstų, kurio analize ir dabar prasideda teisės studijos. Stasys Vansevičius visada buvo ištikimas šiai priesaikai, kurios esmė yra

Teisingumas. Seniausias įstatymas žmonijos istorijoje (XXIV a. pr. Kr.) žinomas kaip karaliaus Uruinimginos teisingumo atkūrimo įsakai. Užtikrinti teisingumą – tokį tikslą buvo užsibrėžęs vienas garsiausių įstatymų leidėjų per visą istoriją – Babilono karalius Hamurapis. Teisingumas buvo svarbiausia kategorija kitų senovės civilizacijų teisės doktrinoje, per graikų filosofiją, romėnų civilinę teisę, Senąjį ir Naująjį Testamentą pasiekusi mus ir įtvirtinta Lietuvos Respublikos Konstitucijoje.

S. Vansevičius, kad ir kokios būtų jo pareigos ir vieta tarnybinėje hierarchijoje – katedros laborantas ar jos vedėjas, dėstytojas ar fakulteto dekanas, profesorius emeritas ar Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos narys – ieškojo tiesos, rėmėsi savo sąžine, paisė įstatymo. Asmens savybės ir moraliniai imperatyvai lėmė apsisprendimą dėl profesijos, karjeros ir mokslo specializacijos. 1952 m. su pagyrimu baigęs Vilniaus universiteto Teisės fakultetą, jaunas specialistas pasirinko teisės istorijos mokslą ir pedagoginį darbą – totalitarinio Stalino režimo sąlygomis tai buvo teisininko darbo baras, leidžiantis nebūti įtrauktam į represinių struktūrų veiklą ir Lietuvos sovietizavimą. Atvirksčiai, tyrinėdamas ir dėstydamas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir tarpukario Lietuvos Respublikos teisę, S. Vansevičius palaikė ir plėtojo jaunųjų kartų sąsają su pirm-takais ir rengė nepriklausomos Lietuvos atkūrimo socialinę, intelektualinę ir dvasinę bazę.

Neatsitiktinės buvo ir jo pasirinktos disertacijų temos – socialinių mokslų daktaro „Lietuvos valstiečių teisinė padėtis XIX a. antroje pusėje“ (Vilniaus universitetas, 1958 m.) ir humanitarinių mokslų habilituoto daktaro „Lietuvos valstiečių socialinė-ekonominė ir teisinė padėtis imperializmo laikotarpiu (XIX a. pabaiga – 1940 m.)“ (Vilniaus universitetas, 1970 m.). Trakų rajono Gruožninkų kaime gimusio ir išaugusio ūkininkų rūpesčių ir vilčių aplinkoje tyrėjo širdį jaudino ši problematika – XIX a. antra pusė ir XX a. pirma pusė buvo dviejų agrarinių reformų epocha, didžiulių lūkesčių, entuziazmo ir pažangos, bet kartu socialinio lūžio, skaudaus nusivylimo ir asmeninių tragedijų metas. Prie šios problematikos S. Vansevičius grįždavo per visą savo akademinę karjerą – paskelbė monografiją ir 10 straipsnių, daugiausia Vilniaus universiteto žurnale „Teisė“, kuriame bendradarbiavo nuo pat žurnalo įsteigimo. Paskelbęs pirmą savo straipsnį 1957 m. išėjusiame pirmajame žurnalo tome, S. Vansevičius liko jam ištikimas – trisdešimt vienerius metus (1961–1991 m.) dirbo jo redkolegijoje, publikavo savo tyrimų rezultatus ir recenzavo kolegų rankraščius. Jame ir baigė savo mokslinę karjerą, jubiliejiniais (žurnalo 50-mečio) 2007 m. 63 tome paskelbęs paskutinį savo straipsnį. S. Vansevičius buvo vienas iš dviejų produktyviausių „Teisės“ autorių: 30 mokslo publikacijų – rekordas, viršytas tik kito Lietuvos teisės istorijos mokslo korifėjaus, socialinių mokslų (teisės) habilituoto daktaro Mindaugo Maksimaičio (32 publikacijos), ilgamečio tos pačios katedros profesoriaus. Daugiausia jų bendromis pastangomis teisės istorijos mokslo šaka užėmė lyderiaujančias pozicijas žurnale (20,35 % visų publikacijų 1957–1990 m.). Atkūrus nepriklausomą Lietuvos valstybę, žurnale natūraliai padaugėjo taikomųjų darbų ir tyrimų,

susietų su ES ir NATO norminės bazės implementavimu, tačiau ir dabar teisės istorija išsaugo garbingą trečią vietą po tokių pamatinių šakų kaip civilinė ir baudžiamoji teisė – atitinkamai 11,53, 13,95 ir 17,84 % visų 1957–2014 m. publikacijų (beje, pastarosiose šakose dirbo ir dirba nepalyginti daugiau tyrėjų).

Įvairių materialinės ir procesinės teisės šakų specialistai, ieškodami tiriamo objekto (normos, instituto ir pan.) ištakų ir siekdami retrospektyvine analize geriau pažinti esamą jo būklę bei prognozuoti ateitį, varto Stasio Vansevičiaus darbus. Net tose teisės mokslo srityse, kur profesorius apsiribojo vienintele publikacija, ši nėra pamiršta – antai skaitant Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 13 d. nutarimą „Dėl Lietuvos Respublikos medžioklės įstatymo 7 straipsnio 2 dalies, 8 straipsnio 1, 9, 10 dalių, 13 straipsnio 2 dalies, 18 straipsnio 7 dalies ir 22 straipsnio 3, 6, 7 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ nesunku suprasti, kad teisėjai buvo susipažinę su S. Vansevičiaus straipsniu „Miškų ūkio teisinis reguliavimas ir gyvūnijos apsauga feodalinėje Lietuvoje“, paskelbtu tolimais 1974 m. žurnale „Socialistinė teisė“, kuriame profesorius taip pat aktyviai bendradarbiavo.

S. Vansevičius nuodugniai tyrė konstitucinės, privatinės, baudžiamosios teisės, teismo proceso istorinių ištakų ir evoliucijos problemas, t. y. aprėpė visa tai, kas tada ir dabar sudaro teisės branduolį, jos svarbiausias šakas, kiekvienai skyrė darbų ciklą, kiekvienoje pasiekė reikšmingų rezultatų. Ir jei dabartinių tyrėjų darbuose pateikiama kritinių pastabų dėl profesoriaus išvadų ar jo publikacijų teiginių, tai paprastai susiję su naujomis teisės ir jos istorijos mokslo paradigmomis, būtinumu permąstyti ir reinterpretuoti turimą medžiagą atsižvelgiant į vertybinių prioritetų kaitą visuomenėje, o ne su kokiomis nors teisinėmis klaidomis ar metodologiniais trūkumais.

S. Vansevičiaus darbų mokslinę vertę ir ilgametį jų naudojimą sąlygoja jo puikus teisės istorijos bei teisės teorijos žinojimas ir profesionalus įvairių teisės mokslo šakų laimėjimų pritaikymas teisės praeities tyrimams – tai savybės, kurių trūksta universitetinio teisinio išsilavinimo neturintiems tyrėjams. Profesionalių teisės istorikų Lietuvoje visada buvo labai nedaug, o tokio lygio kaip S. Vansevičius nesunku suskaičiuoti ant pirštų. Teisei, kad ir kokia ji būtų – aktuali ar nebegaliojanti, reikia specialių profesinių kompetencijų. Teisės istorija, kad ir kaip ją klasifikuotų mokslą administruojantys valdininkai, buvo ir yra teisės mokslo šaka. Visų kitų teisės mokslo šakų atžvilgiu teisės istorija yra tokia pat metodologinė bazė kaip ir teisės teorija, beje, pastarojoje S. Vansevičius taip pat aktyviai reiškėsi – asmeniškai ir su bendraautoriais parengė ir išleido keletą leidinių, ilgai ir sėkmingai naudotų teisės teorijos studijoms. Teisės istorija, teisės teorija, romėnų teisė ir konstitucinė teisė yra tie dalykai, kuriais pasideda teisės studijos Vilniaus universitete, nes jie formuoja teisinę sąmonę – teisininkui būdingą teisės ir savo būties joje suvokimą, būtiną siekiant profesinių kompetencijų. Būtų sunku perdėti S. Vansevičiaus indėlį į šį darbą. Sieti mokslą ir studijas visada buvo profesoriaus prioritetas. Į vadovėlių ir kitų

mokymo leidinių rengimą (daugelį kurių jis pats ir inicijavo) profesorius žvelgė kaip į labai atsakingą darbą ir negailėjo jam nei laiko, nei jėgų, nei naujausių savo mokslinio darbo rezultatų – dalis labai vertingų teiginių ir išvadų pirmą kartą pasirodė būtent šiuose leidiniuose.

Teisės istorijoje, kaip ir visur moksle, opios yra nepertraukiamo specialistų rengimo, darbo patirties perimamumo problemos. Iš pirmo žvilgsnio profesoriaus parengtų mokslo daktarų skaičius nėra didelis – jam vadovaujant disertacijas sėkmingai apgynė penki doktorantai. Tačiau nepamirškime, kad iki pat XXI a. pradžios dėl nuo universiteto nepriklaususių aplinkybių teisės krypties doktorantūroje buvo labai nedaug vietų. Pats S. Vansevičius, 1952 m. paskirtas Mokslų akademijos Istorijos instituto jaunesniuju mokslo bendradarbiu ir po vienerių metų grįžęs į Vilniaus universitetą, tapo pirmuoju ir kurį laiką buvo vienintelis Teisės fakulteto doktorantas. Apskritai iki 1961 m. teisės doktorantūroje mokėsi tik du asmenys. Išrinktas Teisės fakulteto dekanu 1961 m. ir ėjęs šias pareigas iki 1967 m., S. Vansevičius daug pastangų dėjo tam, kad Teisės fakultetas pats rengtų sau aukštos kvalifikacijos personalą. Jam būnant dekanu, doktorantūroje mokėsi devyni žmonės, o etatinių dėstytojų skaičius išaugo nuo 15 (1961 m.) iki 27 (1967 m.), daktaro mokslo laipsnį ar docento vardą turinčiųjų – nuo 6 iki 17. Pakilo teisininko profesijos prestižas, labai išaugo priėmimas į Teisės fakultetą – tai irgi nemenkas S. Vansevičiaus nuopelnas. Jis buvo sėkmingas administratorius, 1961–2003 m. nepertraukiamai vadovavęs Valstybės ir teisės teorijos ir istorijos katedrai, o 1961–1990 m. ėjęs Universiteto Tarybos mokslinio sekretoriaus pareigas. Neidamas kūrybinių atostogų ir nemažindamas savo pedagoginio, administracinio ir mokslinio krūvio, profesorius rasdavo pakankamai laiko ir mokslo populiarinimo, ir švietimo darbams – jo publikacijų sąrašė daug straipsnių, paskelbtų įvairiuose proginiuose ir enciklopediniuose leidiniuose.

Visada ir visur profesorius galėjo tikėtis artimųjų palaikymo. S. Vansevičiui talkino ir jį įkvėpdavo žmona, šviesaus atminimo Albina Trumpickaitė-Vansevičienė, nepertraukiamai dirbusi Teisės fakulteto dekanate 1949–2001 m. Jo atrama buvo sūnus Donatas Vansevičius – taip pat teisininkas, baigęs fakultetą 1978 m., dabar dirbantis Vilniaus apygardos administracinio teismo teisėju. Taigi visa profesoriaus šeima glaudžiai susijusi su mūsų fakultetu.

Niekada neieškojęs pelningesnio darbo, S. Vansevičius nepertraukiamai dirbo Teisės fakultete iki 2005 m., ir kaip pirmas fakulteto profesorius emeritas nenutraukė juridinio ryšio su *Alma Mater* iki paskutinės akimirkos. Nepaprastai ištikimas Vilniaus universitetui ir jo Teisės fakultetui profesorius siekė įskiepyti šį jausmą studentams ir kolegoms dėstytojams, įamžinti pirmtakų vardus, skleidė teisinės valstybės idėją, tyrė ir populiarino teisinės minties Lietuvoje istoriją – šios tematikos darbai sudarė didelę jo publikacijų grupę. S. Vansevičius jungė tarpukario Lietuvos teisės istorikų ir mūsų, dabar dirbančiųjų, kartas. Jo daktaro disertacijos vadovas buvo šviesaus atminimo profesorius Kons-

tantinas Jablonskis, o jis pats vadovavo šio nekrologo autoriaus disertacijai. Ir Teisės istorijos instituto įsteigimas Teisės fakultete 2009 m. bei jo sėkmingas darbas būtų buvęs neįmanomas be S. Vansevičiaus dvasinio palaikymo ir įkvėpimo.

Prisiminkime dar kartą Stasį Vansevičių ir pasakykime:

Ačiū Tau, Mokytojau!

Jevgenij Machovenko

SIGITAS JEGELEVIČIUS (1938 01 10 – 2014 02 22)

Kai miršta garbaus amžiaus profesorius arba docentas, įprasta sakyti, kad universitetas, institutas ar apskritai mokslas patyrė didelį, nepataisomą praradimą, neteko žymaus mokslininko ir pedagogo. Kartais, kai velionis jau kokį porą dešimtmečių nebesireiškia profesinėje ir visuomeninėje veikloje, tokie apibūdinimai tėra gana formali mandagumo ir pagarbos išėjusiajam duoklė. Tačiau docento, daktaro Sigitos Jegelevičiaus atžvilgiu žodžius „pradimas“, „priešlaikinė netektis“ galima tarti visiškai pagrįstai, nuoširdžiai ir su skausmu.

Jau būdamas pensijoje Docentas liko aktyviu Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto kolektyvo nariu. Ne tik todėl, kad nuo 1992 m. iki gyvenimo pabaigos be atlyginimo tvarkė Istorijos fakulteto mokslo darbų „Lietuvos istorijos studijos“ leidybą kaip atsakingasis redkolegijos sekretorius. S. Jegelevičius kartu su fakulteto kolegomis parašė kelis skyrius solidžiam sintetiniame VU istorijos tome „Alma Mater Vilnensis: Vilniaus universiteto istorijos bruožai“, kuris išleistas net du kartus (2009 ir 2012 m.), publikavo straipsnius, skaitydavo pranešimus mokslinėse konferencijose ir niekada neatsisakydavo geranoriškai patarti kolegoms, besiteiraujantiems, kaip surasti archyvuose vieną ar kitą informaciją, kiek ji patikima. Juk Docentas visų be išimties istorikų buvo pripažintas autoritetingiausiu archyvų žinovu. Keletą paskutinių gyvenimo metų Docentas atrodė gana energingas, žvalus balsas kalbantis telefonu skatino abejoti retkarčiais girdimomis užuominomis, kad jis turi sunkių sveikatos problemų. S. Jegelevičius nesiskųsdavo dėl sveikatos kolegoms, išskyrus keletą artimiausių asmeninių draugų. Tad žinia apie jo mirtį buvo netikėta bei skaudi istorikų bendruomenei, kuri gerbė ir labai vertino Docentą ne vien dėl žinių ir publikacijų, bet ir dėl puikių žmogiškųjų savybių, kolegishkumo, neapsimestinio kuklumo bei geranoriškumo. Net dabar kartais instinktyviai blėsteli mintis pasiteirauti Docento dėl vieno ar kito klausimo. Deja, išgirsti jo išsamių ir draugiškų paaiškinimų jau nebeteks...

Sigito Jegelevičiaus kilnaus ir darbingo gyvenimo kelio pradžia nebuvo lengva. Pirmagimis Dzūkijos valstiečių Zigmanto ir Genovaitės sūnus išvydo pasaulį Alytaus apskrities Alovės valsčiaus Nemunaičio parapijos Vabalių kaime. 1945 m. Sigitas pradėjo lankyti Vabalių pradinę mokyklą, o 1947 m. rugpjūtį šeima neteko tėvo. Tapusi našle motina viena augino penkis mažamečius vaikus – devynerių metų Sigitą, tris jaunesnes jo sesutes ir vieną broliuką. Galima tik įsivaizduoti, kiek vargo ir sunkumų teko pakelti šiai moteriai, nes vieninteliu užvadėliu kelerius metus buvo tik vyriausias sūnus. Pagal išgales padėdamas motinai, Sigitas tęsė mokslus. 1952 m. jis baigė Nemunėlio septynmetę, o 1957 m. gavo brandos atestatą Alytaus pirmojoje vidurinėje mokykloje. Nelengva paauglystė ir jaunystė išugdė darbštumą, atsakingumą ir meilę gimtosioms apylinkėms, „mažajai Tėvynei“. Gyvenimo pabaigoje publikuotuose atsiminimuose Docentas cituoja savo dar 1960 m. vasarą rašytą laišką, kuriame randame tokią pastraipą: „Aš žinau tik vieną vienintelę vietą, kur galima vienam praleisti laiką, visiškai neįjungiant jo tėkmės – tai mano Tėviškė. Ten galima ištisus metus eiti ir eiti vis tomis pačiomis vietomis ir visada jausies lyg pirmą kartą pakliuvęs. Atrodo, išėjini vienas, bet taip anaipol nesijauti. Mat, dar kažkada tai seniai seniai, dabar jau atrodo prieš keletą dešimtmečių, vaikystėje, aš buvau įsiminęs viską, kas mane supo: ežerą, mišką, kalvas, pasineriu praeitin...“ (Žr.: *Naujasis židinys-Aidai*, 2013, nr. 1, p. 38).

1957 m. rugsėjį S. Jegelevičius pradėjo istorijos studijas Vilniaus universiteto Istorijos-filologijos fakultete, gavo vietą „Tauro“ bendrabutyje. Mokėsi gerai ir baigęs antrą kursą 1959 m. buvo išsiųstas studijuoti Maskvos istorijos ir archyvistikos institute. Mat pertvarkant Lietuvos, kaip ir visos SSRS, archyvų sistemą, kuri 1960 m. buvo atskirta nuo pavaldumo Vidaus reikalų ministerijai, jai reikėjo naujų kvalifikuotų darbuotojų. Istorijos ir archyvistikos institute teko išlaikyti daugybę vadinamųjų skirtumų įskaitų bei egzaminų ir toliau įtemptai mokytis. 1962 m. birželį S. Jegelevičius sėkmingai užbaigė aukštąjį mokslą, jam buvo suteikta istoriko archyvisto kvalifikacija. Studijų Maskvoje metais jis ėmė giliau domėtis Lietuvos istorija, turėjo galimybę V. I. Lenino (dabar – Rusijos valstybinė) ir specializuotoje Viešojoje istorinėje bibliotekoje skaityti tokias knygas, kurios Vilniuje buvo saugomos vadinamuosiuose specfonduose ir buvo beveik neprieinamos dėstytojams, tuo labiau studentams.

1962 m. rugsėjį S. Jegelevičius pagal paskyrimą pradėjo dirbti Archyvų valdyboje prie LTSR Ministrų Tarybos. Darbštus, pareigingas, išsiskiriantis erudicija darbuotojas kilo tarnybos laiptais. 1968 m. Archyvų valdyboje S. Jegelevičius buvo paskirtas Komplektavimo, ekspertizės ir žinybinių archyvų skyriaus viršininku. Tačiau jis jautė potraukį taip pat kūrybiniam ir pedagoginiam darbui. Pirmosios S. Jegelevičiaus kraštotyrinės publikacijos rajoninėje spaudoje pasirodė 1963 m., o 1965 m. Maskvoje išleistame rinkinyje jau buvo paskelbtas solidus jo straipsnis apie archyvų komplektavimą nacionalinės (t. y. lietuvių) kultūros veikėjų dokumentais. Tai buvo pirma iš daugelio publikacijų

archyvinio darbo metodikos ir archyvotyros klausimais. Jau 1966 m. rudens semestre S. Jegelevičius pradėjo dėstyti Vilniaus universiteto Istorijos-filologijos fakultete, skaitė istorijos specialybės studentams archyvų teorijos ir praktikos kursus. Nuo 1972 m. jis galutinai susiejo gyvenimą su savąja *Alma Mater* – atsisakęs darbo archyvų sistemoje gavo vyresniojo dėstytojo etatą Istorijos fakultete. Tačiau ir darbuodamasis universitete S. Jegelevičius aktyviai veikė Paminklų apsaugos ir kraštotyros draugijoje, buvo Lietuvos archyvų valdybos kolegijos narys.

Dirbdamas tiek Archyvų valdyboje, tiek universitete, jis parengė disertaciją „Lietuvos TSR archyvų raida 1918–1970 metais“, kuri buvo apginta Vilniaus universitete 1976 m. gruodžio mėnesį. Fakulteto ir universiteto vadovybė atkreipė dėmesį į dar palyginti jauno dėstytojo darbštumą, atsakingumą, sugebėjimą reikliai, bet taktiškai bendrauti su studentais. Tais pačiais 1976 m. jis buvo paskirtas Istorijos fakulteto prodekanu. Šiose pareigose išdirbęs beveik dvylika metų, jis paliko neišdildomą įspūdį tuometinių studentų atmintyje: reiklus, pedantiškas gerąja prasme, bet ne priekabus, tobulai žinantis visus formalius reikalavimus, tačiau ne sausas formalistas, demokratiškas tiek su studentais, tiek su dėstytojais.

Prodekano darbo krūvis tada buvo labai didelis. Fakultete buvo keturios humanitarinės, bet gana skirtingos specialybės, taip pat reikėdavo organizuoti privalomas studentiškas rudenines derliaus nuėmimo talkas ir studentų statybinius būrius darbui vasaros atostogų metu. Pedagoginis ir administracinis darbas lyg ir sumažino kūrybinį S. Jegelevičiaus aktyvumą, bet jo neužgniaužė. Jis skelbė naujus mokslinius straipsnius, rinko archyvuose medžiagą būsimoms publikacijoms. Manau, kad neformaliai mokslo darbams galima priskirti ir recenzijas studentų diplominiams darbams: išsamias, stebinančias erudicija, nuodugniu archyvinį šaltinių ir atitinkamos literatūros žinojimu. Tiesa, ne visi diplomantai džiaugėsi tokiu recenzentu, bet galimybė jį turėti vertė pasitempti, kruopščiau rinkti medžiagą ir rašyti baigiamąjį darbą.

1980 m. fakulteto mokslinė taryba išrinko S. Jegelevičių tuometinės TSRS istorijos katedros docentu, o 1982 m. Aukščiausioji atestacinė komisija patvirtino jam mokslinį docento vardą. Visapusiškos Docento veiklos įvertinimu tapo išrinkimas TSRS istorijos katedros vedėju 1987 m. birželio mėnesį. Pertvarkos sąlygomis Vilniaus universitetui atsivėrė naujos perspektyvos. Istorijos fakultete buvo keičiami mokymo planai ir katedrų struktūra. Šiuose pertvarkymuose aktyviai reiškėsi doc. S. Jegelevičius, nepamainoma pasirodė jo pedagoginio ir administracinio darbo patirtis, racionalus problemų supratimas, stabdęs pernelyg „revoliucingus“ užmojus.

1990 m. vasarą rektoriaus įsakymu „Dėl istorijos fakulteto katedrų persikirstymo“ sudarius keturias naujas katedras, Docentas buvo paskirtas Naujųjų amžių istorijos katedros vedėju, o įkūrus jungtinę Naujosios istorijos katedrą, jai nuolat vadovavo iki 2000 m. rugsėjo. Visi be išimties katedros darbuotojai prisimena savo vedėjo taktiškumą ir jam

būdingą, drįsčiau sakyti, gyvenimo principą – neužkrauti pavaldiniams darbų, kuriuos, bent jau pagal pareigybines instrukcijas, privalo atlikti vadovas. Nepaisant administracinių pareigų naštos (1997–1998 m. laikinai ėjo ir fakulteto dekanato pareigas) nuo 1990 m. Docentas suintensyvino mokslinį kūrybinį darbą. Kaip jau minėjome, jis tvarkė „Lietuvos istorijos studijų“ leidybą, jam tekdavo rūpintis medžiagos komplektavimu, tvirtai, bet geranoriškai „kovoti“ su dažnai vėluojančiais tekstų autoriais. Pavyzdys jiems buvo pats S. Jegelevičius, kuris savo straipsnius, recenzijas, išpūdžius iš mokslinių konferencijų pateikdavo beveik kiekviename tęstinio leidinio tome. Žinoma, nedaugelis istorikų sugebėdavo taip sistemingai ir produktyviai dirbti, tad sekti geru pavyzdžiu jiems ne visada sekėsi.

Docentas daugiau tyrinėjo jau ne archyvistikos problemas, bet politinę Nepriklausomos (1918–1940) ir Antrojo pasaulinio karo laikotarpio Lietuvos istoriją, kai kuriuos historiografijos klausimus, skaitė pranešimus mokslinėse konferencijose, taip pat ir Lenkijoje. Svarus jo indėlis į kolektyvines monografijas, skirtas Vilniaus universiteto istorijai, pradant 1994 m., išleista „Vilniaus universiteto istorija 1579–1994“. Jam svarbi tema buvo tragiški 1941 m. vasaros įvykiai Lietuvoje, kuriems skirti Lietuvos Katalikų mokslo akademijos metraščio tomuose skelbti solidūs straipsniai „Lietuvos žydai ant Katastrofos slenkščio (1941 m. birželis–liepa)“, „Lietuvos laikinoji vyriausybė“ ir šeši skyriai kolektyvinėje monografijoje „Lietuvių tautos sukilimas 1941 m. birželio 22–28 d.“, išleistoje 2011 m. Kai kurie šių darbų teiginiai verti tolesnės diskusijos, bet akivaizdu, kad jų autorius siekė objektyvumo nagrinėjant skaudžius istorijos klausimus.

Tačiau artimiausia Docentui tapo „mažosios Tėvynės“ istorija. Meilė jai, išreikšta jau cituotame jaunystėje rašytame laiške, neliko užmiršta. Didžiausias ir svarbiausias S. Jegelevičiaus mokslinės veiklos rezultatas, unikalus panaudotų archyvinių šaltinių bei kai kurių retų spaudinių gausa, – 2002 m. išleista stambi dviejų tomų monografija „Nemunaitis ir jo parapija“, kurioje nagrinėjamas šio Dzūkijos kampelio gyvenimas nuo XVI iki XX a. vidurio. Man teko garbė drauge su prof. L. Truska būti šios monografijos recenzentu, bet iš naujo peržvelgęs jos puslapius, dar kartą nusistebėjau, kiek milžiniško ir kruopštaus darbo prireikė surinkti medžiagai, nekalbant jau apie 1342 puslapių autoriinio teksto parašymą. Apie gimtąsias vietas S. Jegelevičius rašė ir savo atsiminimų fragmentuose, publikuotuose „Naujajame židinyje-Aiduose“. Žinoma, jog Docentas ruošėsi parašyti savo gimtojo Vabalių kaimo istoriją, rinko tam medžiagą. Deja, šios knygos jau nebesulauksime... Užtat Docentas savo lėšomis spėjo išleisti viešai neplatintą, labai asmenišką Jegelevičių giminės istoriją.

Neužleido S. Jegelevičius ir archyvistikos baro. Jis sudarė istorijos šaltinių publikacijas „Ukmergės dekanato vizitacija 1784“, kuri buvo išleista 2009 m., ir „Ukmergės dekanato topografinis aprašymas 1784“, išleista 2013 m. Vargu ar tikslinga vardyti daugiau Docento publikacijų, bet būtina paminėti atsiminimus apie studijas Istorijos-archy-

vistikos institute: „Maskvos dienoraštį“. Studijų metais jis rašė savo pastebėjimus užrašų knygelėse, o praėjus pusei amžiaus jas pertvarkė į rišlų tekstą. S. Jegelevičius nepasidavė pagundai „aktualizuoti“ dienoraštį, papildyti jo puslapius šiuolaikiniais politiniais vertinimais. „Tada“ jis taip matė supančią tikrovę ir taip ją pateikė 2012 ir 2013 m. „Naujajame židinyje-Aiduose“ publikuotuose tekstuose. Liko neskelbta dar apie 200 puslapių atsiminimų teksto. Gal juos teks išvysti minimame žurnale, kuris per keletą metų jau išspausdino dalį šios Docento kūrybos.

Verta pagalvoti ir apie visų S. Jegelevičiaus atsiminimų publikaciją vienoje knygoje. Taip būtų pagerbtas jo atminimas, kuris visada išliks jį pažinojusiems istorikų bendruomenės nariams – Mokslininko, pedagogo, 1991 metų sausio mėn. nepriklausomybės gynėjo, Savanoriškosios krašto apsaugos savanorio, kilnaus ir kolegiško žmogaus.

Algis Kasperavičius